

9

RETORINEN ANALYYSI HANNUKAISEN KAIVOSHANKKEEN YVA-SELOSTUKSEEN ANNETUISTA LAUSUNNOISTA

Kati Toivola

JOHDANTO	168
Tutkimuksen näkökulma ja tavoitteet	168
Lapin arktinen luonto kaivosten ja matkailun toimintakenttänä	170
Tutkimusongelma	172
Aiempi tutkimus	173
Tutkimuksen rakenne	174
RETORIikka OSANA KOMMUNIKATIIVISTA ALUEKEHITTÄMISTÄ	174
Kommunikatiivinen aluekehittäminen	175
Osallistava suunnittelu	176
Kulijajaleisön vakuuttaminen retoriikan keinoin	177
RETORINEN ANALYYSI YVA-SELVITYKSEEN ANNETUISTA LAUSUNNOISTA	178
Lausunnot aineistona	178
Argumentaatioteoriaan perustuva retorinen analyysi	179
Argumentaatiotekniikat	180
Eettiset kysymykset	181
Analyysin toteutus	182
RETORIikan JA ARGUMENTOINNIN KEINOT KAIVOSLAUSUNNOISSA	183
Puolesta ja vastaan – pääväitteet kaivostoiminnasta	184
Luonto- ja ympäristöarvot argumentteina	185
Talouden näkökulmasta tapahtuva argumentointi	187
Matkailun aseman heikkeneminen argumentoinnin lähtökohtana	190
YHTEENVETO	193

JOHDANTO

Tutkimuksen näkökulma ja tavoitteet

Kaivostoiminnan ja matkailun yhteensovittamisesta Suomen Lapissa on viime aikoina käyty vilkasta keskustelua. Sekä kaivosteollisuus että matkailu nähdään Suomessa kasvavina tulevaisuuden toimialoina (TEM, 2008, s. 13). Molemmilla aloilla nähdään olevan kasvupotentiaalia ja sitä kautta myönteisiä vaikutuksia niin alueellisesti kuin valtakunnallisestikin. Pohjoisen merkittävät luonnonvarat, kuten öljy- ja kaasuvaramat sekä mineraalirikkaudet, ovat herättäneet myös kansainvälisen talouselämän mielenkiinnon aluetta kohtaan. Metallimalmien kysyntä maailmalla kasvaa, ja Suomen kallioperässä nähdään olevan erinomaista potentiaalia vastata tähän kysyntään. Vuonna 2014 Suomessa oli valmisteilla yli kymmenen kaivoksen perustamiseen tai laajentamiseen liittyvää hanketta. (Arktinen keskus; Geologian tutkimuskeskus; Heikkilä & Laukkanen, 2013, s. 10–11, 51–52; Kestävän kaivostoiminnan verkosto, 2015.) Lapin mineraali- ja malmivaramat houkuttelevat mailleen niin kotimaisia kuin ulkomaalaisia kaivostoimijoita, ja Suomi nähdään myös maailmalla kiinnostavana kaivosalueena (Finpro, 2015).

Lapin arktisen erikoistumisen mallissa alueen tulevaisuuden kärkialoiksi on nimetty kaivos- ja metalliteollisuus, biotalouteen perustuva teollisuus sekä matkailu ja sen lähialat. Arktisessa strategiassa kaivostoiminnan osalta keskeisiä tulevaisuuden tavoitteita on, että sekä jo olemassa olevat että tulevat kaivokset kehittyvät kestävän kehityksen mallikaivoksiksi. Kaivosten toiminnassa tulee huomioida resurssitehokkuus, sivuvirtojen minimointi, muut toimialat sekä sosiaalinen hyväksyttävyyys. (Heikka, Jokelainen & Teräs, 2013, s. 37–38.)

Kaivostoiminnalla arvioidaan olevan paljon myönteisiä aluetaloudellisia vaikutuksia, mutta täysin varauksettomasti ei kaivosten tuloon alueille kuitenkaan suhtauduta. Pohjois-Suomessa on parhaillaankin suunnitteilla useita mittavia kaivoshankkeita. Muutamat vireillä ja suunnitteilla olevista kaivoksista tulisivat sijaitsemaan merkittävien matkailukeskusten välittömässä läheisyydessä, kuten esimerkiksi Hannukaisen rautakaivoshanke Kolarissa (Ylläs) ja Juomasuon kultakaivoshanke Kuusamossa (Ruka).

Tutkimuksessani tarkastelen Ylläksen alueen kaivoskeskusteluissa käytävää retorista puhetta ja argumentaatiota matkailun näkökulmasta. Tutkimusaiheen valintaan vaikutti ensisijaisesti aiheen ajankohtaisuus. Ylläksen aluekehityksen näkökulmasta sekä kaivostoiminta että matkailu ovat taloudellisesti merkittäviä toimialoja, joiden toimintojen yhteensovittamisesta jaettussa toimintaympäristössä on usean vuoden ajan käyty mielenkiintoista

keskustelua eri toimijoiden välillä. Hannukaisen kaivoksen sijainti tulisi olemaan noin 25 kilometriä Kolarin kuntakeskuksesta koilliseen. Etäisyys Ylläksen matkailukeskukseen olisi noin 10 kilometriä. Kaivoksen eliniäksi on arvioitu noin 17 vuotta. Hannukaisen kaivoshankkeen käynnistänyt yhtiö Northland Resources SE ja sen suomalainen tytäryhtiö Northland Mines Oy hakeutuivat konkurssiin loppuvuonna 2014. Uutena omistajana toimii suomalainen kaivosyhtiö Hannukainen Mining Oy, joka jatkaa hankkeen valmistelua kaivokseksi. Uusi omistaja tavoittelee tuotannon käynnistämistä 3–5 vuoden kuluessa eli vuosien 2018–2020 aikana. (Rautiainen, 2015; Reuters, 2015; Ymparisto.fi, 2014.) Ylen Uutiset Lappi uutisoi 2.3.2016 lähetyksessään, että Ylläksen alueen matkailuyrittäjät moittivat Hannukaisen rautakaivoshankkeen eteenpäin viemistä vanhan ympäristövaikutusten arvioinnin varassa. Yrittäjät pitävät toissa vuonna valmistunutta arviointia puutteellisenä muun muassa kaivospölyjen leviämisen ja pohjavesivaikutusten osalta. (Hannukainen Mining 2015; YLE, 2016.)

Kaivostoiminnan käynnistäminen on osa alueen kehittämistyötä. Aluekehittäminen tuo yleensä tullessaan myös rakenteellisia muutoksia, jolloin jännitteet esimerkiksi ympäristön monimuotoisuuden säilyttämisen ja taloudellisen hyödyn tavoittelemisen välillä nousevat esiin arvokeskusteluissa. Olen kiinnostunut siitä, miten luonto sekä talous ja niiden välinen arvottaminen painottuvat eri puheenvuoroissa ja millä argumenteilla yleisöä pyritään vakuuttamaan. Tutkielmani teoreettinen tausta rakentuu kommunikatiivisen aluekehittämisen ja retoriikan ympärille. Empiirisenä aineistona toimivat kuntapuolen ja Ylläksen alueen matkailun eri toimijatahojen YVA-selvitykseen antamat lausunnot. Jäsenän Hannukaisen kaivostoiminnan aloittamista koskevaa keskustelua Chaïm Perelmanin (1996) retoriikka- ja argumenttianalyysin avulla.

Kvalitatiivisella otteella toteutettavaa, tekstin sisältöä tulkitsevaa tutkimustani ohjaavat sekä praktinen että kriittinen tiedonintressi. Tutkielman yleisenä tavoitteena on tuottaa poliittisen päätöksenteon ja yhteiskunnallisen keskustelun tueksi tietoa eri toimijoiden perustelluista näkökulmista, jotka koskevat kaivostoiminnan harjoittamista matkailukeskusten välittömässä läheisyydessä. Käytännön kannalta tarvitaan tietoa siitä, mitä arvoja, näkökulmia ja perusteluita eri osapuolilla on asiassa. Tiedon avulla on mahdollista saada työkaluja neuvottelujen käymiseen, yhteisymmärryksen rakentamiseen, suunnitteluun ja toteutukseen. Tieteellisenä tavoitteena on tuottaa tietoa alueen toimijoiden puheissaan käyttämistä retorisisista keinoista sekä niiden taustalla vaikuttavista arvoista kestävän ja kommunikatiivisen aluekehittämisen kontekstissa. Kriittisen tieteellisen tiedon tarkoituksena on auttaa yhteiskunnan jäseniä suhtautumaan arvioiden heille välitettyyn tietoon,

näkemään vallan vaikutukset ja seuraukset tiedon taustalla. Sitä kautta teollinen tieto tukee ihmisten vapaita valinnan mahdollisuuksia omien näkemysten muodostamisessa. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen, 2011, s. 23–24.)

Lähestyn valitsemaani aihetta sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta: katson todellisuuden rakentuvan ennen kaikkea sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kielellisissä ilmaisuisissa. Suhteeni tutkimusongelmaan on subjektiivinen. Taustalla vaikuttavat pitkä työurani matkailun parissa sekä ympäristöarvojen tärkeys omassa ajattelussani. Metodologisiin valintoihini ovat vaikuttaneet myös suhteeni tietoon ja sen muodostumiseen sekä se, millaista tietoa tutkimukseni tulee valitsemallani menetelmällä tuottamaan. Totuus käsitykseni on relativistinen eli katson ihmisten puheiden ja kielen heijastelevan subjektiivisia totuuksia meitä kulloinkin ympäröivästä todellisuudesta. Induktiivista päättelyä soveltamalla voidaan yksittäisistä havainnoista kuitenkin johtaa tietoa ja yleistyksiä, jotka kuvastavat vallitsevaa sosiaalista todellisuuttamme. Todellisuuden voidaankin sanoa koostuvan eri konteksteissa erilaisiksi kielen konstruoiduiksi versioiksi. Tämä jättää tilaa tutkijan kriittiselle tulkinnalle. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006a.) Suorittamani retorinen argumentaatioanalyysi tarjoaa näin ollen yhden tulkinnan eri toimijoiden näkemyksistä, jotka koskevat Hannukaisen kaivoshankkeesta tehtyä YVA-selvitystä.

Lapin arktinen luonto kaivosten ja matkailun toimintakenttä

Euroopan epävakaa taloustilanteesta huolimatta Suomen matkailutulot ja matkailijamäärät ovat jatkaneet tasaista kasvuaan. Kotimaisten matkailijoiden osuus vuonna 2013 rekisteröidyistä reilusta 20 miljoonasta yöpymisestä oli 71 % ja ulkomaalaisten 29 %. Ulkomailta saatu vientiin rinnastettava matkailutulo oli vuonna 2013 noin 4,3 miljardia euroa. Matkailun osuus maamme bruttokansantuotteesta on 2,3 %. (Jänkälä, 2014, s. 39.) Lapissa rekisteröitiin 2,4 miljoonaa yöpymistä vuonna 2012; näistä kotimaisten matkailijoiden osuus oli noin 60 %. Vuoden 2012 matkailutulo Lapissa oli noin 700 miljoonaa euroa. (Lapin liitto, 2012.) Matkailun osalta tulevaisuuden näkymät ovat positiivisia ja matkailun odotetaan jatkavan kasvuaan niin kansainvälisillä kuin kotimaan markkinoilla.

Suomen, ja erityisesti Lapin, matkailun merkittävimpiä vetovoimatekijöitä ovat arktisuus, hiljaisuus sekä puhdas luonto (ks. esim. Haanpää & Veijola, 2006; Hakkarainen & Tuulentie, 2008, s. 7; Järviluoma, 2006, s. 62–64, 101–102; Lapin liitto, s. 24, 26; Sievänen & Tyrväinen, 1999, s. 102; Veijola, 2015). Luonnon voidaan sanoa olevan yksi tärkeimmistä kansallisista aarteistamme. Se edustaa monelle suomalaiselle konkreettista ja ainutkertaista arvoa,

jolla on moniulotteisia vaikutuksia hyvinvointiimme. Suomen arktisessa strategiassa (Valtioneuvoston kanslia, 2013, s. 29) linjataan, että alueiden käytön suunnittelulla tulee turvata haavoittuvan arktisen luonnon monimuotoisuutta ja ekosysteemipalveluiden säilymistä. Suomessa luonto on matkailun toimintakenttä ja yksi tärkeimmistä vetovoimatekijöistämme. Aluekehittämisessä muutokset herättävät näin ollen lähes poikkeuksetta keskustelua eri toimijoiden välillä.

Oma suhtautumiseni kaivostoiminnan laajentamiseen Suomessa ja Suomen Lapissa on kahtiajakoinen. Kiistatonta on, että maaperässämme on malmeja ja mineraaleja, jotka luovat edellytyksiä metallimalmien ja rikasteiden louhinnalle, jalostamiselle, viennille sekä kansainvälisten pääomasijoitusten saamiselle. Suomen kaivannais- ja louhintatuotannon viennin osuus maamme kokonaisviennistä on viime vuosina kasvanut alle puolesta prosentista noin 1,5 prosenttiin. Toimialan viennin arvo vuonna 2012 oli 803 miljoonaa euroa. (Tulli, 2013, s. 1.) Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna kaivosteollisuuden katsotaankin olevan yksi Suomen tulevaisuuden kasvualoista. Fraser-instituutin globaalissa vertailussa Suomen kansainvälinen kilpailukyky kaivostoiminnassa sijoittuu korkealle (Kokko, 2013, s. 63, 69). Uudet kaivokset luovat myös kaivattuja työpaikkoja ja lisäävät alueellisia tuloja sekä suoraan että välillisesti. Esimerkiksi Kevitsan kupari- ja nikkeli-kaivos Sodankylässä on ollut toiminnassa jo useamman vuoden ajan ja ainakin lehti uutisoinnin valossa sen aluetaloudelliset vaikutukset ovat olleet enemmän myönteisiä kuin kielteisiä. Toista ääripäätä edustava esimerkki on paljon puhuttu Talvivaaran monimetallikaivos Sotkamossa. Talvivaaran alun myönteiset tulokset ja aluevaikutukset ovat muutamana viime vuoden aikana kääntyneet katastrofaalisiksi niin luonnon kuin taloudenkin näkökulmasta tarkasteltuina.

Luonnon ja ympäristön käsitteet voidaan määritellä monin eri tavoin. Tieteellinen määrittely poikkeaa usein merkittävästi siitä, miten yksittäinen ihminen nämä käsitteet ymmärtää. Yksilön ymmärrystä taustoittavat kollektiivisesti ja sosiaalisesti jaetut luontokäsitykset (Järviluoma, 2006, s. 49). Luonto ja ympäristö voidaan myös kokea ja aistia monin eri tavoin. Macnaghten ja Urry (2001) kuvailevat muun muassa eri aikakausien, kulttuurien ja erilaisten sosiaalisten käytänteiden vaikutuksia yksilöiden luontokokemuksiin ja -käsityksiin. Luonto voidaan nähdä yhtenäisenä ja suurena tai erilaisina ja hajautuneina ympäristöinä. Luonnolla voi olla hyvinkin erilainen merkitys eri kulttuuritaustoista tuleville, mikä todennäköisesti vaikuttaa myös heidän liikkumiseensa ja kokemuksiinsa luonnossa. (Macnaghten ja Urry, 2001, s. 2–6.) Tutkimuksessani toimijoiden lausunnoissaan määrittämät ja arvottamat moninaiset luonnot ovat osa tutkimuskohdetta.

Ympäristön käsite on niin ikään monin tavoin määriteltävissä – riippuen siitä, mistä näkökulmasta sitä tarkastellaan. Viitataan tutkimuksessani ympäristö-sanalla objektivoituun eli yksilön ulkopuolelle sijoittuvaan luonnonympäristöön ja rakennettuun ympäristöön. (Berleant, 2006, s. 90–91.) Luonnolla ja luonnonympäristöllä tarkoitetaan sitä elinympäristöä, joka on syntynyt luonnon omien prosessien tuloksena ja johon ihminen ei ole mairittavasti toiminnallaan vaikuttanut. Rakennetulla ympäristöllä viitataan alueeseen, joka on syntynyt ihmisen toiminnan tuloksena. Rajanveto näiden kahden välillä on toisinaan häilyvä, kuten esimerkiksi puhuttaessa kansallisuustoista, joissa suurelle yleisölle tarjottavat luontokokemukset edellyttävät muun muassa kulkua helpottavien reittien rakentamista. Ihminen käyttää ja hyödyntää luontoa eri tavoin ollen samanaikaisesti myös osa luontoon kuuluvaa ekojärjestelmää. (Järviluoma, 2006, s. 45; Pietarinen, 2000, s. 39.) Ross (2006, s. 20) on tarkastellut luonnon ontologista kysymystä kahden ääripäitä edustavan näkökulman kautta. Toisaalta voidaan ajatella, että alkuperäistä luontoa ei enää ole, sillä inhimillinen kulttuuri on vaikuttanut ja jättänyt jälkensä kaikkeen ympärillään. Toisaalta taas, koska ihminen osa luontoa, myös ihmisten toiminnan seurauksena syntyneet tuotteet ovat osa luontoa.

Kaivostoiminnan pelätään uhkaavan luonnon puhtautta, millä olisi välittömiä vaikutuksia myös matkailuun ja Suomen imagoon luontomatkailukohteena. Kaivostoimintaan tarvitaan laajamittaisia maa-alueita, mikä rajoittaa luontomatkailutuotteiden kehittämistä ja toteuttamista jaetussa toimintaympäristössä. Matkailukeskusten läheisyydessä sijaitsevien kaivosten voidaan arvioida vaikuttavan kielteisesti myös matkailijoiden kokemaan audiovisuaaliseen elämykseen. Talvivaara on saanut suomalaiset suhtautumaan varauksellisesti kaivostoimintaan, joten yleisön vakuuttaminen toimintojen turvallisuudesta ja ympäristöystävällisyydestä on varmasti aiempaa vaikeampaa. Matkailuelinkeino kokee kaivostoiminnan jaetussa toimintaympäristössä uhkaksi toiminnalleen, mikä on nostanut matkailun osaksi julkisuudessa käytäviä kaivoskeskusteluja (Dilacomihanke 2011–2013).

Tutkimusongelma

Lappi elää luonnonvaroista ja luonnonolosuhteista, minkä vuoksi kestävä kehityksen edellytysten ylläpito on alueelle erityisen tärkeää. Tulevaisuuden haasteena on muun muassa tasapainon löytäminen ympäristön, taloudellisten ja sosiokulttuuristen näkökulmien välille. (Heikka ym, 2013, s. 30–32.) Tutkin kaivoskeskustelujen retoriikkaa matkailutoimijoiden YVA-selvitykseen antamissa lausunnoissa. Ensisijaisena tarkoitukseni on selvittää, millaisia retoriikan ja argumentoinnin keinoja matkailutoimijat käyttävät lausunnoissaan pyrkiessään vaikuttamaan kaivostoimintaa koskevaan poliittiseen päätöksentekoon. Tutkimuksen osakysymyksiä ovat: millaisiin arvoihin

Ylläksen alueen matkailutoimijat nojaavat retorisessa argumentoinnissaan ja millaisia vaikutuksia he esittävät kaivostoiminnan käynnistämisellä olevan matkailun toimintaympäristölle ja aluekehitykselle Ylläksellä?

Aiempi tutkimus

Hannukaisen kaivoshanketta on jo aikaisemmin tutkittu eri näkökulmista. Lapin yliopisto, Oulun yliopisto ja Metsäntutkimuslaitos ovat yhteistyössä vuosina 2011–2013 toteutetun DILACOMI – Kaivokset, maankäyttö ja paikallisyhteisöt -hankkeen puitteissa julkaisseet erillishankkeissa saatuja tutkimustuloksia ja raportteja sekä opaskirjan *Hyvä kaivos pohjoisessa – Opaskirja ympäristösäätelyyn ja sosiaalista kestävyyttä tukeviin parhaisiin käytäntöihin*. Tutkimukset kohdistuivat kaivostoimintaan, niiden vaikutuksiin, toimintaedellytyksiin sekä yhteensovittamiseen muiden elinkeinojen kanssa. Empiiriset tulokset liittyvät erityisesti Levin läheisyydessä sijaitsevaan Kittilän kultakaivokseen sekä Hannukaisen kaivokseen Ylläksellä. (Kokko ym., 2013, s. 6, 63–64.)

Lapin yliopiston Arktisen keskuksen koordinoimassa hankkeessa Matkailu-alueet maisemalaboratoriona – Työvälineitä kestävän matkailun edistämiseen (LANDSCAPE LAB) on tutkittu muun muassa luontomatkailukeskuksia suunnittelukohteina sekä matkailualueiden kestävästä kehittämisestä osallistamisen ja osallistamisen näkökulmasta. Hankkeessa tehdyissä tutkimuksissa on esimerkkialueina käytetty Levin ja Ylläksen matkailualueita. (ks. Jokimäki & Kaisanlahti-Jokimäki, 2007; Uusitalo, Sarala & Jokimäki, 2007.)

DILACOMI-hankkeeseen liittyvässä pro gradu -työssään Komu (2013) tutki sosiaalisesti kestävän osallistamisen merkitystä ja vaikutusvaltaa Pajalan ja Kolarin alueiden kaivoshankkeissa poronhoidon näkökulmasta. Tutkimustulosten mukaan poronhoitajilla ei juurikaan ollut vaikutusmahdollisuutta suunnitteluprosessissa. Suunnitteluorganisaatiot eli kaivosyhtiöt näkivät osallistamisen enemmänkin retorisena keinona ilman osallistettavien konkreettisia vaikuttamisen mahdollisuuksia. (Komu, 2013, s. 6, 102.)

Kempainen (2013) tutki pro gradu -työssään median rakentamaa kuvaa Talvivaarasta ja sen vaikutuksia Vuokatin matkailuimagolle. Mediateksteissä korostuivat ympäristö-, talous- ja luotettavuusdiskurssit. Talouden diskursseissa korostuivat myönteiset vaikutukset aluetalouteen. Matkailun näkökulmasta korostuivat luonnon saastumiseen ja turvallisuuteen liittyvät diskurssit. Kokonaiskuva Talvivaarasta oli enemmän kielteinen kuin myönteinen.

Kansainvälistä tutkimusta kaivosten ja matkailun toiminnasta jaetussa toimintaympäristössä on tehty esimerkiksi Kiinaan eteläosaan sijoittuvalla Yunnanin alueella. Huang, Zhou ja Ali (2011, s. 1497–1498) toteavat, että samalla

alueella sijaitessaan näiden kahden alan tasapainottaminen edellyttää molempien alojen toimintaedellytysten ymmärtämistä sekä alojen välistä vuorovaikutusta. Heidän mukaansa näiden toimialojen taloudellinen tuotto on yleensä parempi niiden sijaitessa erillään toisistaan.

Retoriikan keinoilla vaikuttamista yhteiskunnallisissa ja poliittisissa keskusteluissa on tutkittu paljon. Tuulentie (2001) tutki väitöskirjassaan valtaväestön ja saamelaisten välistä suhdetta tarkastelemalla retoriikan ja argumentaation ilmenemismuotoja vähemmistön suojeluun ja oikeuksiin liittyvissä keskusteluissa eduskunnassa ja virkamieslausunnoissa 1980- ja 1990-luvuilla. Lahtinen (2012) käytti pro gradu -tutkimuksessaan retorista diskurssi-analyysia analysoidessaan Pohjois-Suomen kansanedustajien kotisivujen blogikirjoituksia ja niissä ilmeneviä retorisia vakuuttamisen keinoja koskien Pohjois-Suomen menestyksestä aluekehittämistä. Hän analysoi myös eri puolueiden ja niiden edustajien näkemyksiä kaivostoiminnasta. Matala (2001) tutki opinnäytteessään ydinvoiman imagon retorista rakentamista erityyppisille yleisöille käyttäen menetelmänään Perelmanin edustamaa uuden retoriikan argumentaatioteoriaa. Myös Leskinen ja Turtiainen (2001) ovat tutkineet ydinvoimaan liittyvää argumentointia ja retoriikkaa käytetyn ydinvoiman loppusijoitusta koskevissa keskusteluissa. Kukkonen (2006, s. 4, 28) käytti pro gradu -työssään retorista diskurssi-analyysia tutkiessaan, miten puolueet ohjelmateksteissään muodostavat maaseudun yhteisyyttä ja miten ne rakentavat maaseudun yhteisyyttä suhteessa muutokseen.

Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni koostuu viidestä pääluvusta. Johdantoa seuraavassa luvussa käsittelen retoriikkaa, kommunikatiivista aluekehittämistä ja siihen liittyvää osallistavaa suunnittelua, jotka muodostavat tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineistoni sekä analyysimenetelmänä käyttämäni argumentaatioteoriaan perustuvan retorisen analyysin. Pohdin myös tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä ja avaen analyysiprosessiani ja siinä käyttämiäni työkaluja. Tulosluvussa käsittelen matkailutoimijoiden lausunnoissaan esiintuomia näkökulmia sekä lausunnoissa käytettyjä retoriikan sekä argumentaation keinoja. Viimeinen luku koostuu tulosten yhteenvedosta, tulosten sovellettavuutta koskevasta pohdinnasta ja jatkotutkimusehdotuksista.

RETORIikka OSANA KOMMUNIKATIIVISTA ALUEKEHITTÄMISTÄ

Tarkastelen tutkimuksessani kaivoskeskustelujen retoriikkaa aluekehittämisen näkökulmasta. Aluekehittämällä tavoitellaan paitsi alueen elinvoimai-

suutta myös ihmisten ja ympäristön hyvinvointia. Alueiden kehittämistä koskevia päätöksiä tehdään valtakunnallisella, maakunnallisella, kunnallisella ja paikallisella tasolla. Näkemyksien yhteensovittaminen edellyttää toimijoiden välistä monitasoista yhteistyötä ja vuoropuhelua. Seuraavissa alaluvuissa avaan kommunikatiivisen aluekehittämisen, osallistavan suunnittelun ja retoriikalla vakuuttamisen käsitteitä, jotka muodostavat tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen.

Kommunikatiivinen aluekehittäminen

Alueiden kehittäminen edellyttää suunnitelmallisuutta, strategisuutta ja ennen kaikkea vuorovaikutteisuuden perustuvaa yhteistyötä. Vaikka alue olisi maantieteellisesti pienikokoinen, siellä on yleensä lukuisa määrä erilaisia toimijoita, joiden intressit voivat poiketa toisistaan melkoisesti aiheuttaen ristiriitatilanteita. Yhteisen linjauksen luominen kestäväälle pohjalle edellyttää kuulemista, neuvottelua ja kaikkia osapuolia tyydyttävään konsensukseen pääsemistä. (Hyyryläinen, 2012, s. 4.)

Menestyksekkäässä aluekehittämisessä korostuvat yhtä aikaa kestävän kehityksen eri ulottuvuudet: kulttuurinen, sosiaalinen, taloudellinen, poliittinen ja ekologinen kestävyys. Aluekehittämisen ytimessä on integroiva ja edellytyksiä luova kestävä kehittäminen, jonka tarkoituksena on varmistaa alueiden asukkaiden, paikallisyhteisöjen ja yritysten menestyminen jokaisen omista lähtökohdista käsin. Kestävän aluekehittämisen edellytyksenä ovat toimijoiden väliset monipuoliset vuorovaikutusprosessit, joissa jaettuja arvoja argumentoimalla pyritään yhteisymmärryksessä muotoilemaan aluekehittämisen strategiset tavoitteet. (Katajamäki, 2011; Katajamäki & Lundström, 2012, s. 24.)

Kommunikatiivisesta suunnittelusta ja kehittämisestä sekä osallistamisesta alettiin Suomessa laajemmin puhua 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Tuolloin maankäytön suunnittelua ryhdyttiin tarkastelemaan poliittisena ja arvoihin perustuvana toimintana. Asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon haluttiin aiempaa enemmän osallistaa kaikkia suunnitelmien vaikutuspiiriin kuuluvia osapuolia. Vuonna 1999 säädetyin maankäyttö- ja rakennuslain yleisiin tavoitteisiin on kirjattu maininta vuorovaikutteisuudesta ja jokaisen osallistumismahdollisuudesta kunnan alueiden käytön ja rakentamisen suunnitteluprosesseissa. Uudenlainen osallistavan ja vuorovaikutteisen suunnittelun käyttöalue syntyi ympäristövaikutusten arviointimenettelyn (YVA) tultua lakisääteiseksi vuonna 1994. (Finlex, 1999; Mettiäinen, 2007b, s. 23–24.)

Alueiden kehittämiseksi ja niiden käytön monipuolistamiseksi Lapissa laaditaan erilaisiin suurhankkeisiin, kuten kaivos- ja matkailutoimintaan, liittyviä maankäytön strategioita. Lapin tasapainoisen kehittymisen edelly-

tyksenä pidetään luonnonvarojen kestävää hyödyntämistä sekä luonnonympäristöjen ja erämaaimagon säilymistä ja säilyttämistä. (Lapin luotsi.) Eri toimialojen yhteisymmärrys alueen ja sen asukkaiden tulevaisuuden kannalta parhaista ratkaisuista on kokonaiskehityksen ja toimintojen toimivuuden näkökulmasta yksi kehityksen perusedellytyksistä. Yhteisymmärrykseen pääseminen edellyttää toimijoiden välistä neuvottelua, kommunikointia ja kompromissien löytämistä. (Hynönen, 2002, s. 137–139, 141–142, 145.) Kommunikaatio, joka mahdollistaa dialogisen keskustelun eri yhteisöjen ja sidosryhmien kesken, toimii tehokkaana osallistamisen työkaluna (Kotonen & Ahola, 2003, s. 2, 4–5).

Osallistava suunnittelu

Ylhäältä alas -periaatteella tapahtuva päätöksenteko herättää ihmisissä helposti epäluottamusta hallintoa kohtaan ja herkemmin myös vastustusta tehtyjä päätöksiä kohtaan (Sarkki, 2007, s. 12). Osallistava suunnittelu ja kehittäminen edellyttävät horisontaalista lähestymistapaa. Horisontaalinen lähestymistapa perustuu kaikkien kehittämisosapuolten aktiiviseen kuunteluun sekä osapuolten väliseen yhteistyöhön synergiaetujen ja kehittämistoimintaa ohjaavan konsensuksen löytämiseksi. (Bessette, 2004, s. 9–10.)

Aitojen osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen eri osapuolille noudattaa kestäväen kehityksen periaatteita. Mahdollisuus osallistua suunnitteluun ja kehittämiseen lisää yksilöiden ja yhteisöjen luottamusta hallintoa kohtaan ja auttaa vastavuoroisuuden normien kehittymisessä eri intressiryhmien välille. Sarkki (2007, s. 11–12) näkee osallistumisen olevan erityisen tärkeää kerätessä muuttuvia ekososiaalisia ympäristöjä koskevaa palautetta. Palautteita voidaan hyödyntää maankäyttömuotojen kestävässä hallinnoinnissa. Osallistaminen on usein aikaa vievä prosessi, joka edellyttää myös taloudellisia ja materiaalisia panostuksia (Bessette, 2004, s. 12). Yksi osallistavan suunnittelun ongelma on eri osapuolten keskittyminen omista lähtökohdista tapahtuvaan, suppeampien yksityiskohtien tarkasteluun laajempien kokonaisuuksien ja niistä saatavien hyötyjen sijaan. Toinen ongelma on, että osalliset kokevat tullessaan kyllä kuulluiksi mutta eivät kuunnelluiksi. (Mettiäinen, 2007b, s. 30; Mettiäinen, Uusitalo & Rantala, 2009, s. 214.)

Kommunikointiin perustuva osallistava suunnittelu voi onnistuessaan tuottaa kehittämistyöstä vastuussa oleville tahoille arvokasta tietoa alueen hyvinvinkin erilaisten toimijoiden näkökulmista, tarpeista ja kehittämisehdotuksista. Tarjoamalla eri yhteisöille ja niiden käyttäjäryhmille mahdollisuus vaikuttaa alueen kehittämiseen voidaan muun muassa monipuolistaa elinkeinorakennetta ja parantaa eri toimijoiden sitoutumista alueeseen sekä heidän sopeutumistaan kehittämisen mukanaan tuomiin muutoksiin. Kriittises-

ti tarkasteltuna osallistaminen voidaan nähdä vallanpitäjien retorisenä keinona ja poliittisesti tyhjänä terminä demokratian, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteuttamisessa. (Mettiäinen ym., 2009, s. 209–210, 237.)

Osallistava suunnittelu on osa kommunikatiivista aluekehittämistä. Suomessa kaivoshankkeiden eteenpäin vieminen edellyttää aina ympäristövaikutusten arviointia (YVA). Selvityksen tekeminen perustuu lakiin ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 10.6.1994/468. Selvityksen tarkoituksena on tuottaa tietoa toiminnan mahdollisista välillisistä ja välittömistä ympäristövaikutuksista suunnittelun ja päätöksenteon tueksi sekä lisätä kansalaisten tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia prosessissa. YVA-selvityksen valmistuttua on nimetyn yhteysviranomaisen tiedotettava ja kuultava vaikutusalueen kuntia ja muita toimijoita selvityksen sisällöstä. (Finlex, 2015.) YVA-selvitykseen annetut lausunnot mahdollistavat eri toimijoiden osallistumisen ja näkökulmien esiin tuomisen. Lausunnot edustavat siten osaltaan yhtä kommunikatiivisen aluekehittämisen menetelmistä (Kokko ym., 2013, s. 18–20). Kuten puheista yleensäkin, on myös lausunnoista eroteltavissa erilaisia retorisia valintoja, joiden avulla puhujat pyrkivät suostuttelemaan ja vakuuttamaan yleisön omien näkökulmiensa taakse.

Kuulijayleisön vakuuttaminen retoriikan keinoin

Perelman (1996, s. 171, 182) tiivistää retoriikan olevan viestintää, jolla pyritään vaikuttamaan yleisöön suuntaamalla heidän ajatteluaan tai toimintaansa haluttuun suuntaan. Retoriikan perimmäisenä tarkoituksena on saada kuulijat omaksumaan toivottuja mielipiteitä kilpailevien väitteiden sijaan. Perelman määrittelee retoriikan päättelemisen ja vakuuttamisen tutkimukseksi, jossa merkityksensä on sekä muodolla että sisällöllä (Summa, 1998, s. 65–65). Retoriikassa on kyse siitä, mitä sanotaan ja miten sanotaan, eli siihen kuuluvat niin sisältö kuin muotoilukin, joilla molemmilla on merkitystä. Sisällön ja muotoilun lisäksi retoriikan tajussa on merkitystä kohdeyleisöllä ja tilanteella, jossa puhutaan. (Torkki, 2006, s. 30–31, 36.) Perelmanin retoriikka pohjautuu kuulijayleisön järjen käyttöön ja arvoihin (Puro, 2006, s. 130). Retoriikan keinoina Perelman näkee suostuttelun ja vakuuttelun, joista ensimmäinen voidaan määritellä suunnatuksi erityisyleisölle, esimerkiksi asiantuntijoille, ja jälkimmäinen laajemmalle yleisölle. Vakuuttavan esityksen mittarina voidaan pitää laajan yleisön hyväksyntää, jolloin premissit eli väittämät sekä argumentit ovat yleisesti hyväksyttävissä. (Perelman, 1996, s. 25.)

Retoriikan tutkimuksessa puhutaan kolmesta eri tasosta: puheiden ja esitysten retoriikasta, argumentoinnin retoriikasta sekä trooppien tai kielikuvien retoriikasta. Jako perustuu siihen, mihin kielenkäytön tasoon tutkimuksessa kulloinkin kiinnitetään huomiota. Argumentoinnin tutkimus voi painottua

joko retoriseen tai formaaliin suuntaan, joista ensin mainitussa tarkastellaan puheessa käytettyjen retoristen keinojen ja kielikuvien vakuuttavuutta. Tutkimukseni näkökulmasta merkittävää on argumentoinnin formaalisen suunnan tutkimus ja arviointi eli se, millaisilla keinoilla yleisön ajatteluun pyritään vaikuttamaan ja kuinka päteviä käytetyt argumentit ovat. (Palonen & Summa, 1998, s. 10–11.)

Perelman korostaa argumentaation merkitystä retoriikassa. Argumentoinnilla pyritään vaikuttamaan yleisöön hankkimalla tai vahvistamalla näiden hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille tai muuttamalla heidän vakaumuksiaan. Hyvä argumentaatio perustuu vakuuttamiseen ilman pakkoa tai painostusta. Se pyrkii yleisön hyväksynnän saavuttamiseen ja sitä seuraavan toiminnan tai toiminta-alttiuden luomiseen. Argumentoija suuntaa puheensa yleisölle kokonaisuutena huomioiden keinojensa valinnassa aina myös kuulijakunnan luonteen. Uusi retoriikka tutkii erityyppisille yleisöille suunnattuja esityksiä ja niiden argumentteja sekä niiden esittämisen ehtoja. Yksi klassisen ja uuden retoriikan eroista on tutkimusnäkökulman suuntaaminen puhujasta vastaanottajaan ja analyytikkoon. (Kakkuri-Knuutila, 1998, s. 235; Kakkuri-Knuutila & Halonen, 1998, s. 76; Perelman, 1996, s. 11, 16–20.)

RETORINEN ANALYYSI YVA-SELVITYKSEEN ANNETUISTA LAUSUNNOISTA

Lausunnot ovat kanta-aottavia tekstejä, joiden kautta tuodaan esille erilaisia näkökulmia ja pyritään vakuuttamaan yleisöä, jotta se asettuisi esitettyjen väitteiden taakse. Tämän vuoksi katson valitsemieni YVA-selvitykseen annettujen lausuntojen soveltuvan erittäin hyvin retorisen analyysin ja argumentaatioanalyysin aineistoksi. Kuvaan seuraavaksi tutkimuksessa käyttämäni aineistoa. Sen jälkeen esittelen menetelmänä käyttämäni retorista analyysiä ja siinä sovellettavia argumentaation tekniikoita. Ennen tutkimuksen tuloslukuun siirtymistä tarkastelen tutkimuksen toteutukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja kerron tarkemmin analyysiprosessini etenemisestä.

Lausunnot aineistona

Tutkimusaineistoni koostuu kahdeksasta erillisestä lausunnosta (liite 5). Aineistokseni olen valinnut kuntapuolen (Kolari ja Muonio), alueella toimivien matkailuyhdistysten (Ylläksen Matkailuyhdistys ry, Tunturi-Lapin Matkailuyhdistys ry, ja Ylläksen ystävät ry) sekä Lapin liiton, Metsäntutkimuslaitoksen ja Äkäslompolon kyläyhdistyksen laatimat lausunnot koskien Hannukaisen kaivoksesta tehtyä ympäristövaikutusten arviointiselostusta. Valitsin aineistooni harkinnanvaraisesti mukaan ne lausunnonantajat, jotka ovat toimintansa kautta mukana alueen matkailun kehittämistyössä. Tutkimusaineisto-

nani toimivat viralliset dokumentit eli Hannukaisen rautakaivoshankkeen YVA-selostuksesta annetut lausunnot (Ymparisto.fi, 2014). Verkossa julkaistu aineistoni voidaan luokitella luonnolliseksi – se on olemassa tutkimuksesta riippumatta (Ronkainen ym., 2011, s. 108).

Analysoitavaksi valitsemani lausuntojen pituudet vaihtelevat suuresti. Molempien kuntien lausunnot ovat noin 2,5 sivun mittaisia. Lapin liiton ja Metsäntutkimuslaitoksen lausunnot puolestaan ovat kumpainenkin noin sivun pituisia. Ylläksen Matkailuyhdistys ry:n lausunto on kuusisivuinen ja Tunturi-Lapin Matkailuyhdistys ry:n sekä Ylläksen ystävät ry:n lausunnot kolmesivuisia. Äkäslompolon kyläyhdistyksen lausunto poikkeaa laajuudessaan edellä mainituista; sen kokonaispituus on 34 sivua. Kopioin valitsemani lausunnot yhdeksi Word-tiedostoksi, jonka yhteispituus kirjasintyypillä Times New Roman ja rivivälillä 1,5 on 53 sivua.

Aineistona toimineet lausunnot on tuotettu aluekehittämisen kontekstissa. Lausuntokierros on yksi lain määrittämä osa kaivoshankkeiden YVA-prosessia. Kirjallisena annettavat lausunnot ovat osa osallistavaa ja kommunikatiivista aluekehittämistä, mutta niiden luonne on enemmän tiedottava kuin kommunikoiava. Lausunnot voivat kuitenkin toimia hyvänä pohjana myöhemmille neuvotteluille. Osa lausunnoista on kirjoitettu ratkaisuhakuisessa hengessä, kun taas osasta on lähes mahdotonta löytää yhteisymmärrystä ja yhteistyötä rakentavaa kommunikaatiota.

Argumentaatioteoriaan perustuva retorinen analyysi

Tutkimuksen lähestymiskulman, metodologian ja käytettävien tutkimusmetodien valinta juontuu yleensä luontevasti asetetuista tutkimuskysymyksistä käsin. Edellä mainitut valinnat ohjaavat aineiston keruuta ja analysointia ja vaikuttavat siihen, mitä tietoa tutkimus tuottaa. (Tribe, 2001, s. 442–443.) Tutkimusongelmani ovat rakentuneet käytännönläheisestä kiinnostuksesta selvittää valittujen osapuolten tapoja puhua ja perustella omia näkemyksiään Hannukaisen kaivoshankkeesta ja sen mahdollisista vaikutuksista alueen ja ennen kaikkea sen matkailun tulevaisuuteen. Suurimassa osassa puheita, erityisesti julkisissa lausunnoissa, puheen taustalla ja tavoitteena on kuulijayleisön vaikuttaminen ja vakuuttaminen (Perelman, 1996, s. 25). Sosiaalisen konstruktionismin paradigma, relativistinen todellisuuskäsitys, ja asettamani tutkimuskysymykset ovat johdattaneet minut laadullisen tutkimuksen ja retorisen analyysin pariin.

Retorisessa analyysissä tarkastellaan puhujan käyttämiä retorisia keinoja yleisönsä vakuuttamisessa. Argumentaatioanalyysin avulla eritellään, mikä on puhujan pääväite ja millaisia tukiväitteitä hän asialle esittää sekä miten

hän perustelee esittämiään väitteitä. Tämän lisäksi tarkastellaan puheen päämäärää ja kontekstia, jossa puhe on esitetty. (Kakkuri-Knuutila & Halonen, 1998, s. 60, 64, 69.)

Retoriikassa tulkitaan paitsi ihmisten välistä viestintää myös heidän välisään olevaa kielestä, esteistä, esisopimuksista ja etäisyyksistä täyttyvää tilaa ja niiden mahdollisia vaikutuksia viestimiseen ja viestien vastaanottamiseen (Blomstedt, 2005, s. 7–9). Valitsemaani aineistoa analysoidessani olen ottanut huomioon, että lausunnot ovat osa kaivos Hankkeeseen liittyvää toimintaa, joka osaltaan on säännönmukaistanut ja ohjannut lausuntoihin tallentuneita asioita (ks. Ronkainen ym., 2011, s. 111). Analysoin aineistoani siis Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaan perustuvalla retorisisella analyysillä. Käytän aineistolähtöistä eli induktiivista analyysiä, jonka lähtökohtana on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu ja tulkinnan kautta tapahtuva ilmiön ymmärtäminen – perustuen ajatukseen, että yksittäisessä toistuu yleinen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, s. 164, 182).

Analysointini tukena ja havainnollistamiseksi käytän suoria lainauksia lausunnoista esitellen niissä ilmeneviä pääväitteitä, niiden perusteluja ja mahdollisia taustaoletuksia. Lisäksi analysoin, mitä retorisia keinoja lausunnoissa käytetään ja millä argumenteilla ja argumentaatiotekniikan keinoilla sanomaa pyritään vahvistamaan.

Retorisen analyysin tekeminen on vastuullista tulkintaa toisten sanomisista. Vastuullinen tulkinta edellyttää tutkijalta onnistuneen analysoinnin lisäksi kykyä hyvään itseilmaisuuksiin, jotta välitettävä sanoma tulee oikein ymmärretyksi. Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa tuloksia, jotka auttavat kaivoskeskusteluihin liittyvien näkökulmien laajempialaista ymmärtämistä.

Argumentaatiotekniikat

Argumentaatiossa vaikuttavat tekijät eivät ole ennalta annettuja, vaan ne kytkeytyvät yleisön todelliseen tai oletettuun kannatukseen ja tulkintaan. Näin ollen todistaminen nojautuu joskus huonostikin määriteltyihin ja puutteellisesti rajattuihin premisseihin eli oletuksiin. Vastakkaisia väitteitä tukevat argumentit voivat olla heikkoja tai vahvoja. Näistä hyväksymme yleensä sen, joka luontevimmin tukee niitä arvoja, joita meillä käsiteltävästä asiasta jo on. Erilaiset argumentit ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja asiaa arvioidaan ja analysoidaan yleensä kokonaisuutena eikä vain yksittäisten argumenttien perusteella. (Kakkuri-Knuutila & Halonen, 1998, s. 63, 76; Perelman, 1996, s. 57–58, 61.)

Perelman jakaa argumentit karkeasti kahteen ryhmään: sidosmuotoisiin eli assosiativisiin ja dissosiativisiin eli erottelumuotoisiin argumentteihin.

Sidosmuotoisessa argumentoinnissa hyväksytyt premissit voidaan siirtää koskemaan myös tehtyjä johtopäätöksiä. Erottelumuotoisissa argumenteissa pyritään tuomaan esille ja erottelamaan niitä tekijöitä, joita kieli tai yleisesti vakiintuneet perinteet yleensä sitovat yhteen. Erottelumuotoisten argumenttien ajatuksena on pilkkoa kuulijoille ehkä vaikeasti hyväksyttävä suurempi kokonaisuus pienempiin osiin, mikä voi tehdä perustelusta helpompaa. Puhujan käyttämien ilmaisujen perusteella sidosmuotoiset argumentit voidaan jaotella kvasiloogisiin, todellisuuden rakenteeseen perustuviin sekä todellisuuden rakennetta luoviin ja perustaviin. (Perelman, 1996, s. 58.)

Kvasiloogisia argumentteja käytetään usein. Ne eivät noudattele muodollista logiikkaa, vaikka voivat maallikon silmissä näyttää hyvinkin johdonmukaisilta. Kvasiloogisia argumentteja voidaan tukea muunlaisilla argumenteilla. Kvasiloogiset argumentit edellyttävät tiettyjen ei-muodollisten osaväitteiden hyväksymistä ennen argumentin soveltamista kokonaisuutta koskeviin johtopäätöksiin. Kvasiloogisessa argumentoinnissa tarkastellaan toisin sanoen osien yhteensopivuutta kokonaisuuden kannalta. Esitettävät osat on valittava kokonaisuuden kannalta kattavasti; muussa tapauksessa argumentaatiolta putoaa pohja. Todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit pyrkivät ilmentämään todellisuudessa ilmenevien eri osasten välisiä luonnollisia suhteita. Todellisuuden rakennetta luovissa argumenteissa puolestaan tuodaan esille jokin esimerkkitapaus, malli tai yleisesti tiedossa oleva sääntö, johon oma päättely kyseisessä tapauksessa tukeutuu. Esimerkin avulla pyritään tuomaan esille tiettyjä säännönmukaisuuksia sekä konkreettia esitettyjen väitteiden ja johtopäätösten tueksi. Malliin perustuvassa argumentaatioissa tavoitellaan uskottavuutta mallintamalla sellaisia toimijoita tai tahoja, joilla on saavutettua auktoriteettia, yhteiskunnallista arvostusta tai pätevyyttä oman asemansa tai tehtävänsä myötä. Vastamalla käytettävissä puolestaan halutaan erottautua jostain aiheeseen liittyvästä mutta vähemmän mielekkästä ja arvostetusta ilmentymästä mainitsemalla siitä kuulijoille. (Perelman, 1996, s. 58–62, 120, 125–127.)

Eettiset kysymykset

Tutkijana olen huomionut tiedon luotettavuutta ilmentävät normit sekä aineiston keruussa että tutkimusmenetelmän valinnassa ja soveltamisessa. Näin saamieni tulosten oikeellisuus on tiedeyhteisön tarkistettavissa. Olen noudattanut yhteisesti sovittuja periaatteita tutkimustyön kaikissa vaiheissa, mikä tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaisesti tarkoittaa sitoutumista rehellisyyteen, avoimuuteen, huolellisuuteen ja kriittisyyteen. (Kuula, 2011, s. 24, 26, 34–35.) Tutkijana minulla ei ollut informointivelvollisuutta tutkittavia kohtaan, koska lausunnot ovat julkisia asiakirjoja. Sivuston käyttö ei edellyttänyt erillistä sisäänkirjautumista eikä sille ollut asetettu

käyttörajoitteita, jolloin sivustolla oleva tekstiaineisto oli vapaasti hyödynnettävissä hyviä tapoja ja viittauskäytänteitä noudattaen. Aineiston luotettavuutta lisää tieto sivustojen ylläpitäjistä. Ympäristö.fi-palvelun ylläpitäjiä ovat ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus SYKE, ELY-keskukset sekä aluehallintavirastot. (Ks. Kuula, 2011, s. 117, 195–196.)

YVA-menettelyssä on tarkoitus tuoda esiin ympäristövaikutuksia, joita tulisi huomioida hankkeiden suunnittelussa, ja samalla lisätä ihmisten tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia hankkeiden suunnitteluun ja toteutukseen. YVA:ssa arvioidaan suunnitellun hankkeen vaikutuksia ihmisiin, luontoon, luonnonvaroihin, kulttuuriympäristöön, rakennettuun ympäristöön ja maisemaan. (Ympäristö.fi.) Ympäristön hyvinvointi vaikuttaa monin tavoin myös ihmisten hyvinvointiin, ja jo tämän takia aihevalintani on eettisesti ohjautunut. Kaivostoiminta sijoittuu usein alueille, joissa on entuudestaan olemassa myös muunlaista maankäyttöä (Kokko ym., 2013, s. 10).

Ylläksen alueella on pitkä, 1930-luvulle ulottuva matkailuhistoria (Ylläs.fi.). Luonnon eri käyttömuotojen ja elinkeinojen yhteensovittaminen ovat keskeinen osa aluekehittämistä (Kokko ym., 2013, 10–11). Intressiristiriitojen minimoimiseksi on tärkeää tutkia, miten Hannukaisen kaivostoiminnan käynnistämisen matkailualueiden läheisyydessä nähdään vaikuttavan matkailuun ja mitä vaikutuksia matkailutoiminnan mahdollisista muutoksista arvioidaan koituvan alueelle ja sen ihmisille. YVA-selostukseen annetut lausunnot ovat yksi keino tuoda esille erilaisia näkökulmia ja pyrkiä vaikuttamaan kohdeyleisön eli tässä tapauksessa ensisijaisesti kuntapäätäjien näkemyksiin ja päätöksentekoon. Katson näin ollen, että retorinen analyysi Hannukaisen rautakaivoshankkeen YVA-selostukseen annetuista lausunnoista on tutkimusongelman, käytettävän aineiston tarkoituksenmukaisuuden sekä valitun analyysimenetelmän ansiosta eettisesti vankalla ja perustellulla pohjalla.

Analyysin toteutus

Luin aluksi kaikki valitsemani lausunnot kertaalleen läpi saadakseni jonkinlaisen yleiskäsityksen, mistä valitsemani aineisto kertoo (ks. Ronkainen ym., 2011, s. 124). Tämän jälkeen pelkistin aineistoa kirjoittamalla lausunnot itsenäisiksi tiivistelmikseen ja muodostin niistä uuden tiedoston. Kirjasin kunkin lausunnonantajan lausunnoista mukaan kaikki ne asiat ja näkökulmat, joita he olivat tuoneet esiin teksteissään. Jätin ulkopuolelle ainoastaan alkuperäisissä lausunnoissa olevat laveammat selvitykset ja selitykset, joilla en katsonut olevan kokonaisuuden kannalta erityistä painoarvoa. Tiivistelmää tehdessäni kopioin lausunnoista mukaan myös sellaisia lainauksia, jotka mielestäni joko tiivistävät tai tukevat lausunnonantajien sanomaa. Tiivistetyn aineiston kokonaispituus on 18 sivua. Analyysivaiheessa loin lausunnonanta-

jille tunnustekoodit jakaen ne kolmeen ryhmään sen perusteella, edustavatko lausunnot kuntaa, alueorganisaatiota vai yhdistystä (liite 5). Koska tutkimusaineistoni on kerätty internetistä, jossa lausunnot ja niiden antajat on julkisesti nimetty, ovat nämä tiedot avoimesti nähtävillä myös tutkimuksessani.

Seuraavassa vaiheessa luin kirjoittamaani tiivistelmää tarkemmin. Jäsentelin tiivistelmää alleviivaamalla lausunnoissa käsiteltäviä teemoja. Koodausyksiköinä toimivat yksittäiset sanat. Kaiken kaikkiaan lausunnoista oli eriteltävissä 12 eri pääteemaa (liite 5). Yleisimmin ja selkeimmin lausuntojen argumentoinnissa nousivat esille *luonto- ja talousarvot* sekä *matkailun ja kaivostoiminnan suhde* (taulukko 2), joita käsitelen tarkemmin luvussa neljä.

Taulukko 2. Keskeiset kaivoshanketta tukevat ja vastustavat argumentit.

Kaivoshanketta tukevat argumentit	Kaivoshanketta vastustavat argumentit
Ympäristön fyysiset haittavaikutukset voidaan välttää hyvällä suunnittelulla	Kaivos uhkaa luonnonympäristön puhtautta
Kaivostoiminta toisi lisää tuloja ja työpaikkoja	Kaivostoiminta heikentää muiden elinkeinojen toimintamahdollisuuksia ja aiheuttaa tulonmenetyksiä
Kaivostoiminta edistää alueen infrastruktuurin kehittämistä	Kaivostoiminta vaikeuttaa matkailukohteen saavuttamista
Luontomatkailu on otettu suunnittelussa kattavasti huomioon	Kaivostoiminnan matkailulle aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia ei ole huomioitu riittävästi

Analyysiprosessi eteni pääväitteen etsimisestä (liite 5) käytettyjen argumenttien ja retoristen keinojen analysointiin. Tarkastelin sekä lausunnoissa esitettyjen argumenttien asiasisältöä, esittämisjärjestyksiä ja korostuksia etä niiden ilmiänsua, kuten esimerkiksi metaforien, rinnastusten ja muiden kielikuvien käyttöä toisiinsa yhdistyvinä vakuuttamisen keinoina. (Kakkuri-Knuutila, 1998, s. 233–234; Summa, 1996, s. 65.)

Perelmanin (1996, s. 24, 31, 33–34, 44–45, 93–94, 108) esittämistä retorisisista argumentaation keinoista tarkastelin erityisesti vetoamista yleisön yleisesti hyväksymiin arvoihin, faktoihin, otaksumiin, tosiseikkojen kumoamiseen, auktoriteetteihin ja peräkkäisyysiteisiin sekä asioiden läsnä olevaksi tekemistä.

RETORIIKAN JA ARGUMENTOINNIN KEINOT KAIVOSLAUSUNNOISSA

Tässä luvussa esittelen analyysini keskeisimpiä tuloksia. Ensimmäisessä alaluvussa käsitelen lausunnonantajien argumentaation pääväitteitä, jotka ovat joko YVA-selvitykseen perustuvan kaivostoiminnan aloittamista puoltavia

tai sitä vastaan asettuvia. Tämän jälkeen tarkastelen lausunnonantajien argumentaatiota tekemäni jaottelun pohjalta, joka perustuu lausunnoissa korostuneisiin pääteemoihin: luonto- ja talousarvot sekä matkailun asema kaivoksen naapurissa. Kyseisten teemojen mukaan nimetyissä alaluvuissa käsittelen niitä retorisia keinoja ja argumentaation tekniikoita, joita lausunnonantajat käyttävät oman näkökulmansa vahvistamiseksi ja yleisönsä vakuuttamiseksi.

Puolesta ja vastaan – pääväitteet kaivostoiminnasta

Ympäristövaikutusten arviointimenettely ei ole varsinainen lupamenettely, mutta siitä saatuja tuloksia hyödynnetään aluetta koskevassa suunnittelussa ja päätöksenteossa (Jyväskylän yliopisto). Hannukaisen rautakaivoshankkeen YVA-selostukseen annetuilla lausunnoilla niiden antajat pyrkivät vaikuttamaan suunnitellun kaivostoiminnan aloittamista varten tehtyjen arviointien hyväksymiseen tai hylkäämiseen. Argumentaatiolla tavoitellaan hyväksynnän lisäksi tietynlaisen toiminnan tai vähintäänkin toiminta-alttiuden aikaansaamista yleisössä. Yleisön tarkka määrittäminen on harvoin yksiselitteistä, sillä se ei välttämättä rajoitu niihin ihmisiin, joiden puoleen puhuja on suoraan kääntynyt (Perelman, 1996, s. 19, 21). Hannukaisen kaivoshanketta koskevissa lausunnoissa ensisijaisena yleisönä ovat kuntapäätäjät, ja tavoitteena on heidän toimintaansa vaikuttaminen. Lisäksi lausunnoilla pyritään nähdäkseen vaikuttamaan myös suurempaan eli universaaliin yleisöön ja yleiseen mielipiteeseen. Jokainen aineistoon valituista lausunnoista edustaa tietyn organisaation tai yhteisön näkemystä asiaan. Lausunnoissa puhujana on suurempi joukko ihmisiä, millä osaltaan pyritään tuomaan voimaa esitetyille argumentaatioille. YVA-selostukseen annettujen lausuntojen ensisijaisina pääväitteinä ovat joko kaivostoiminnan aloittamista puoltavat tai sitä vastustavat väittämät, joita tuetaan erilaisin argumentein.

Sekä Kolarin että Muonion kunnat suhtautuvat lausunnoissaan myönteisesti Hannukaisen rautakaivoshankkeesta tehtyyn YVA-selostukseen. Molemmat kunnat arvioivat selvityksen olevan laaja-alainen ja yksityiskohtainen.

Yhteenvedona Kolarin kunta katsoo, että arviointiselostus antaa monipuolisen ja uskottavan kuvan Hannukaisen kaivoshankkeen vaikutuksista ympäristöön, elinkeinoihin sekä alueen elinolosuhteisiin. (Kuntal)

Myös Lapin liitto ja Metsäntutkimuslaitos katsovat selostuksen olevan hyvin toteutettu ja antavan riittävän hyvän pohjan parhaimpien suunnitelma-
ratkaisujen valinnalle.

Ympäristövaikutusten arviointiselostuksessa on varsin hyvin tuotu esille sekä maakunnan suunnittelutilanne että maakunnalliset strategiat. Maakunta-

kaavan suunnittelumääräykset on esitelty kattavasti. Eri vaihtoehtojen vaikutukset ja suhde kaavalliseen taustaan on esitetty selkeästi ja myös hankkeen suhdetta valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin käsitellään. (Org1)

Kaivostoiminnan aloittamista puoltavassa lausunnossa todetaan selonteon mukailevan alueellisesti ja valtakunnallisesti laadittuja määräyksiä ja strategioita. Viittaamalla asiantuntijoiden laatimiin asiakirjoihin lausunnon antaja pyrkii lisäämään pääväitteensä uskottavuutta ja sitouttamaan yleisöä oman ehdotuksensa taakse.

Ylläksen matkailuyhdistys ry, Tunturi-Lapin matkailuyhdistys ry ja Ylläksen ystävät ry pitävät toimitettua selostusta riittämättömänä ja osin harhaanjohtavana. Ylläksen Ystävät -yhdistykseen kuuluu matkailijoita, mökkeilijöitä ja paikallisia asukkaita. Yhdistys on jo pitkään taistellut Ylläksen alueelle suunniteltua kaivostoimintaa vastaan. Jo vuonna 2006 yhdistys ja sen jäsenet olivat mukana vastustamassa silloista kansallispuiston alueelle tehtyä kaivosvaltausvarausta, joka sittemmin peruutettiin. (Kannisto, 2016; Ylläksen Ystävät ry, 2006.) Jyrkimmin kantansa YVA-selostusta vastaan ilmaisee Äkäslompolon kyläyhdistys, jonka mukaan hanke on toteuttamiskelvoton.

Kaiken tämän vuoksi Äkäslompolon kyläyhdistys esittää kantanaan, että YVA-selostuksen pohjalta Hannukaisen rautakaivosta ei voi toteuttaa. YVA-selostuksen mukaisesti tulisi siis toteuttaa Ovaihtoehto. (Yhdistysl)

Luonto- ja ympäristöarvot argumentteina

Kaikissa lausunnoissa tuodaan esiin luonto- ja ympäristöasiat. Kaivostoiminnan pelätään vaikuttavan pysyvästi Ylläksen alueen puhtaaksi ja ainutkertaiseksi kuvailtuun luontoon. Useammassa lausunnossa esitetään suoraan tai epäsuoraan väite, että kaivos vahingoittaisi suoraan tai välillisesti Yllästä ympäröivää luontoa ja muuta ympäristöä. Yleisesti hyväksyttävä tosiasia lienee, että kaivosalueen perustaminen tuo aina jonkinasteisia muutoksia alueelle. Useat lausunnon antajat lähtevätkin argumentoinnissaan liikkeelle tästä yleisesti hyväksynnän saaneesta premissistä. Luontoarvoihin perustuvan argumentoinnin taustalla ovat niin kutsutut esisopimukset luonnon merkityksistä; niiden avulla tavoitellaan hyväksyntää ja vakuuttavuutta esitetyille väitteille. Yhteisiin arvoihin viittaaminen ja vetoaminen ovat yksi yleisesti käytetyistä argumentaation keinoista (Perelman, 1996, s. 24, 28, 42). Luonnon hyvinvointi vaikuttaa monin tavoin myös ihmisten hyvinvointiin (ks. esim. Kaikkonen ym., 2014; Luontoon.fi, 2016; Tourula & Rautio, 2014).

Lausunnoissa luontoon liitettäviä ja sen edustamia arvoja ovat esimerkiksi puhtaus, terveys, kauneus ja hiljaisuus. Useassa lausunnossa vedotaan kaivos-

toiminnan pöly- ja meluvaikutuksiin, maiseman muuttumiseen sekä mahdollisiin vesistöjä ja pohjavesiä koskeviin kielteisiin vaikutuksiin. Puhdas ja koskematon luonto esitetään sekä itseisarvona että välillisenä hyödyntuojana esimerkiksi luonnonantimien ja luontoon perustuvien elinkeinojen kautta. Muista lausunnonantajista poiketen Kolarin kunta (Kuntal) toteaa maisemallisten muutosten ajoittuvan ensisijaisesti rakentamis- ja toimintavaiheeseen ja niiden olevan estettävissä hyvällä suunnittelulla ja toteutuksella. Hyvään suunnitteluun ja toteutukseen vetoaminen ei vielä tarjoa konkreettista esitystä ongelman ratkaisemiseen, mikä voi saada argumentin näyttämään yleisön silmissä heikolta ja herättää kuulijoissa vastaväitteitä (Perelman, 1996, s. 155).

Lausuntojen antajat ovat argumentoinnissaan hyödyntäneet Hannukaisen rinnastamista Talvivaaraan. Tällä todellisuuden rakennetta luovalla argumentilla Talvivaarasta tehdään ennakkotapaus ja esimerkki, johon päättelyssä nojataan. Esimerkin avulla tapahtuvassa argumentoinnissa kieltäydytään näkemästä esitetty esimerkki yksittäisenä erityistapauksena. Kyseessä on ennemminkin esimerkkiin liittyvän säännön tai rakenteen esiintuominen. (Perelman, 1996, s. 60, 93, 120.)

Fyysiset hättävaiikutukset Ylläksen alueella ovat erityisesti pöly, melu ja maisemalliset muutokset. Pölyn leviämisen estäminen kaivosalueelta on yleisesti todettu vaikeaksi; tästä on saatu huonoja kokemuksia muista samantyyppisistä kaivoksista (esim. Talvivaara). (Yhdistys4)

Luonnonantimien keräilylle kaivoshanke on merkittävä uhka. Kaivosalueen ympäristöön tulee leviämään raskasmetalleja ja niiden mukana kemiallisesti myrkyllisiä radioaktiivisia aineita. Vaikutusalueen suuruutta ja aineiden määriä on YVA-selostuksen perusteella mahdoton arvioida. Esimerkiksi Talvivaarassa raskasmetallijäämiä on löydetty sammalista kymmenien kilometrien säteellä kaivosalueesta. (Yhdistys1)

Talvivaaran toiminnasta aiheutuneet moninaiset ympäristöongelmat ovat saaneet runsasta mediahuomiota. Niihin viittaamalla tavoitellaan kuulijayleisön ajatusten suuntaamista Hannukaisen kaivostoiminnan aiheuttamiin mahdollisiin kielteisiin vaikutuksiin alueen luonnossa. Edellä olleessa jälkimmäisessä lainauksessa retorisenä keinona käytetään rinnastamisen ohella otaksuman esittämistä siitä, että erilaiset haitalliset aineet leviävät ympäristöön. Vaikka otaksumat eivät ole yhtä varmoja kuin faktat, ne tarjoavat riittävän perustan väitteen esittämiseksi ja sen hyväksymiseksi (Perelman, 1996, s. 32).

Ympäristövaikutukset ja luontoon liittyvät asiat joissakin lausunnoissa nimetty arviointiselostuksen keskeisimmiksi tai tärkeimmiksi asioiksi (esim.

Kuntal ja Kunta2). Useimmissa lausunnoissa luonto- ja ympäristöasiat olivat ensimmäisten esille tuotujen asioiden joukossa. Vaikka ensin esitetyt asiat ja niihin liittyvät argumentit eivät automaattisesti ole myöhemmin esitettyjä tärkeämpiä, esitysjärjestyksestä voidaan päätellä useimpien puhujien lähteneen retoriikassaan liikkeelle suomalaisille yleensä tärkeästä luontoarvosta ja pyrkineen sen avulla hankkimaan hyväksyntää myöhemmin esittämilleen väittämille (Kakkuri-Knuutila, 1998, s. 237; Perelman, 1996, s. 28).

Asiantuntijuuteen ja auktoriteetteihin vetoaminen on yksi usein käytetyistä argumentoinnin keinoista (Perelman, 1996, s. 107–108). Seuraavassa lausunnossa omalle johtopäätökselle haetaan vakuuttavuutta viittaamalla sen perustuvan asiantuntijoiden tuottamiin tietoihin ja näkemyksiin:

Ympäristövaikutusten osalta kyläyhdistyksen kanta mukailee aihepiirin asiantuntijoiden lausuntoja. Kyläyhdistys tukee etenkin Lapin luonnonsuojelupiirin ja rajajokikomission lausuntoja. (Yhdistys1)

Luonto- ja ympäristöargumenttien runsaus kaivoskeskusteluissa ei ollut yllättävää. Luontoarvot edustavat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä arvoja, joihin vetoaminen on tehokas argumentointikeino. Myös yleiseen hyvinvointiin vaikuttavilla talousarvoilla on kuitenkin aina merkitystä poliittisessa päätöksenteossa. Alueiden kehittämistä koskeva päätöksenteko on jatkuvaa tasapainoilua ja kompromissien etsimistä näiden arvojen välillä.

Talouden näkökulmasta tapahtuva argumentointi

Talouden näkökulman huomioiminen on olennainen osa aluekehittämistä ja päätöksentekoa. Ylläksen alueella matkailun yritystoiminta ja työpaikat tuovat monille asukkaille elannon. Matkailulla on näin ollen vahva asema aluetaloutta ja sen kehittämistä koskevissa keskusteluissa. Todellisuutta koskevat tekijät ovat lähtökohtana kuntapuolen puhuessa matkailun ja kaivostoiminnan työllisyysvaikutuksista. Molemmilla toimialoilla voidaan perustellusti sanoa olevan Ylläksen alueella merkittävä asema ihmisten työllistämisessä.

Kolari on Lapissa matkailusta eniten riippuvainen kunta. Erilaisten tutkimusten mukaan noin 50 % kunnan aluetaloudesta pyörii matkailussa. (Kunta1)

Kuntien keskeiset oletukset suunnitteilla olevista kaivoksista liittyvät talouden ja työllisyyden parantamiseen (Kokko ym., 2013, s. 8). Työttömyyden väheneminen kaivostoiminnan ansiosta on yksi niistä premisseistä, joihin YVA-selontekoa puoltavissa lausunnoissa vedotaan. Todellisuuden rakenteeseen perustuvista argumenteista painotetaan tässä peräkkäisyysiteitä eli tosiseikan arvottamista sen seurausten valossa (Perelman, 1996, s. 94).

Kaivostoiminnan käynnistäminen loisi alueelle uusia välillisiä ja välittömiä työpaikkoja ja parantaisi näin kunnan taloutta ja lisäisi paikallisväestön hyvinvointia.

Välilliset työllisyysvaikutukset alueelle ovat moninkertaiset. Tämä on suurimerkityksellistä kunnassa ja alueella, jossa on korkea työttömyys (mm. vuoden 2013 syyskuun lopussa Kolarin työttömyysaste oli 19,4). Aluetalous vahvistuu merkittävästi. (Kuntal)

Matkailun tuomista myönteisistä vaikutuksista huolimatta Kolarin kunta vetoaa korkeiden työttömyyslukujen esille tuomaan tosiasiaan eli tarpeeseen luoda alueelle uusia työpaikkoja. Argumentoimalla kaivostoiminnan työllistävällä vaikutuksella kunta suostuttelee suurempaa yleisöä näkemään kaivoksen mukanaan tuomia myönteisiä vaikutuksia alueen ja sen asukkaiden elämään.

Kaivostoiminnasta matkailulle aiheutuvia mahdollisia kielteisiä talousvaikutuksia arvioidaan euromääräisinä menetyksinä ja syntymättöminä henkilötyövuosina. Argumentoinnin tukena käytetään numeerista määrällistämistä. Erityisesti yhdistykset hyödyntävät argumentoinnissaan matkailulle koituvia kielteisiä talousvaikutuksia. Tulevaisuutta on suhdanteiden ja muiden muuttujien takia mahdotonta tietää tai ennustaa, joten retorinen puhe perustuu tältä osin otaksumiin (ks. Perelman, 1996, s. 32).

Parhaassakin tapauksessa odotettavissa olevan mahdollisen kasvun leikkautuminenkin vaikkapa vain puolella tarkoittaa 100 miljoonaa euroa vähemmän matkailutuloa vuosittain ja noin 750 syntymätöntä henkilötyövuotta. Lisäksi täytyy ottaa huomioon, että kaivoksen on arvioitu toimivan 17 vuotta. Tunturi-Lapin matkailu on vahvasti kehittyvä elinkeino, jonka voidaan sen sijaan katsoa olevan hyvin pitkäikäinen ja näin tulovirrat ovat erittäin pitkäikäisiä. Jo nyt esim. Kolarissa matkailutulon osuus kaikkien toimialojen liikevaihdosta on 48 %. (Yhdistys3)

YVA-selostuksen hylkäämistä esittävät vertailevat kaivostoiminnan ja matkailun tuomia hyötyjä toisiinsa muun muassa toiminta-ajan valossa. Kaivosten toiminta-aika perustuu kaivostoimijoiden tutkimustensa pohjalta tekemiin arvioihin. Hannukaisen kaivoksen toiminta-ajaksi on maksimaalisella vuosituotannolla arvioitu noin 20 vuotta (Hannukainen Mining Oy, 2015).

Kaivostoiminta on ajallisesti määräaikaista, kun taas matkailu on jatkuvaa. (Yhdistys4)

Metaforien eli vertauskuvien käyttö on yksi retorisisista keinoista. Metaforan avulla voidaan värittää puhetta tai tehdä uusi asia ymmärrettäväksi jonkin jo tunnetun avulla (Kakkuri-Knuutila, 1998, s. 259).

Esimerkiksi taloudellisten vaikutusten arvioinnissa ei ole lainkaan huomioitu matkailun mahdollista kasvuvauhtia. Selostuksessa johdonmukaisesti korostetaan kaivoshankkeen hyötyjä ja vähätellään muita elinkeinoja. Pahimmillaan tämä vähättely saa kolonialistisen sävyn. (Yhdistysl)

Viittaamalla kolonialismiin luodaan yleisölle mielikuvaa vallankäytöstä, hallinnasta ja alueen ulkopuolella tapahtuvasta päätöksenteosta. Kaivosyhtiötä verrataan käytetyn metaforan avulla suurvaltaan, joka alistaa ulkopuolisen alueen omalle vallalleen ja päätöksenteolle. Kolonialismin käytöllä metaforana voidaan tulkita viitattavan hierarkkiseen valta-asetelmaan, jossa osapuolten asemat eivät ole keskenään tasa-arvoiset.

Kaivostoiminnasta matkailulle aiheutuvien tulomenetysten lisäksi YVA-selvityksen hylkäämistä puoltavien puheissa nousevat esiin investointihalukkuuden heikkenemisen ja kiinteistöjen arvonlaskun mahdolliset kielteiset heijastumat talouteen.

Äkäslompolon kyläyhdistys arvioi hankkeen vaikuttavan kielteisesti investointien arvoon vähintään 12 kilometrin säteellä pääteollisuusalueelta. Äkäslompolon kiinteistöjen ja muiden investointien arvon arvioidaan laskevan merkittävästi. (Yhdistysl)

Numeerinen määrällistäminen on yksi retoriikan keinoista, jonka tarkoituksena on vedota ihmisten rationaalisuuteen ja haluun kyetä tekemään viisaita päätöksiä erilaisten laskelmien perusteella. Esimerkiksi Ylläksen matkailuyhdistys havainnollistaa konkreettisilla luvuilla uudistetun yleiskaavan tuomia mahdollisuuksia matkailulle ja aluetalouden myönteiselle kehitymiselle:

Investointien puolella tämä mahdollistaisi alueelle jopa kahden (2) miljardin euron investoinnit. Mitä tämä tarkoittaisi Ylläksen alueelle 20 vuoden aikajänteellä:

- Kahden miljardin euron investointien työllisyysvaikutukseksi koko rakentamisketjun osalta voidaan arvioida 32.000 työpaikkaa, joista 14.000 rakennuspaikalla.*
- Nykyisellä veroprosentilla laskettuna vuotuinen kiinteistövero uusinvestoinneista olisi jopa 10 miljoonaa euroa.*
- Välitön matkailutulo kasvaisi vuositasolla jopa 120 miljoonaa euroa.*
- Työllisyyslisyys olisi arviolta noin 1500 henkilötyövuotta. (Yhdistys2)*

Talouteen liittyvillä luvuilla on kiistaton sijansa päätöksenteossa. Vaikka luvut perustuvat arviolaskelmiin, selkeinä numeroina ilmaistuna ne vaikuttavat faktanomaisilta ja toimivat siten tehokkaana vakuuttamiskeinona. Tulon ja työllisyysvaikutusten havainnollistaminen numeroilla konkretisoi vaikutusten merkittävyyttä kuulijalle.

Lausunnonantajat, joiden mielestä YVA-selvitys on riittämätön tai ei-hyväksyttävä, rakentavat argumentointiaan matkailun myönteisten talousvaikutusten varaan korostaen samanaikaisesti kaivostoiminnan tuhoisia vaikutuksia alueen matkailukehitykselle. Aluekehittämisen näkökulmasta on luonnollista, että lausuntojenantajat käyttävät runsaasti talouteen perustuvaa argumentaatiota puhuessaan näistä kahdesta toimialasta, joita voitaisiin kuvata Ylläksen aluetalouden tulevaisuuden kivijaloiksi. Matkailuun liittyvä argumentointi pohjautuu paitsi talouteen ja luontoarvoihin myös matkailijoiden mielikuviin ja heidän kokemuksiinsa audiovisuaalisiin elämyksiin.

Matkailun aseman heikkeneminen argumentoinnin lähtökohtana

Hannukaisen kaivoshankkeen YVA-selvitykseen annetuissa lausunnoissa korostuu siis matkailuelinkeinon rooli ja merkitys osana Ylläksen aluekehittämistä. Riippumatta siitä, kannattaako vai vastustaako lausunnonantaja kaivostoiminnan käynnistämistä, lausunnoista käy lähes poikkeuksetta ilmi halu huolehtia alueen matkailun toimintaedellytysten säilyttämisestä.

Kaivoksen vaikutuksia Ylläksen matkailuun ei YVA-selostuksessa ole otettu huomioon juuri lainkaan. Yksin tämä epäkohta on Äkäslompolon kyläyhdistyksen mielestä niin suuri, että perusteelliset lisäselvitykset Hannukaisen kaivoksen vaikutuksista matkailuun ovat välttämättömiä ennen kuin kaivoshanke voi edetä. (Yhdistys1)

Kyläyhdistys pyrkii lausunnollaan vakuuttamaan yleisön lisäselvitysten tekemisen tarpeesta. Yhdistys ei siis ainoastaan tavoittele yleisön hyväksyntää väitteelleen selonteon puutteellisuudesta vaan pyrkii myös toiminnan luomiseen viittaamalla tarpeeseen toteuttaa lisäselvityksiä kaivostoiminnasta vaikutuksista matkailuun.

Erityistä huolta aiheuttaa suunnitellun kaivoksen lyhyt etäisyys matkailukeskuksesta. Useammassa kuin yhdessä lausunnoista todettiin, että Hannukaisen ja Ylläksen tilanne ei ole vertailukelpoinen monen muun matkailukeskuksen läheisyyteen avatun kaivoksen kanssa.

Esimerkiksi Suurikuusikon tai Talvivaaran vaikutuksia Levin ja Vuokatin matkailukeskuksiin ei voi rinnastaa Hannukaisen vaikutukseen Ylläksen

matkailukeskukseen, sillä niissä kaivokset eivät ole näkyvissä eivätkä siten läsnä matkailijoiden arjessa näissä kohteissa. (Yhdistys3)

Kaivostoiminnasta aiheutuvan melun katsotaan haittaavan merkittävästi matkailijoiden hiljaisuuden kokemuksia Ylläksellä. Analyysin kohteena olevista kahdeksasta lausunnosta kuudesta löytyy viittaus erämaahan sekä erämaan rauhaan ja hiljaisuuteen. Mielikuvat ovat tärkeä osa matkailua. Kaivostoiminnan ja luontomatkailun sijoittuminen samalle alueelle on matkailukohteen imagolle haasteellinen asia. Useassa lausunnossa kannettiin huolta kohteen luontomatkailuimagon särkymisestä. Osassa lausunnoista todettiin YVA-selvityksen vähättelevän matkailijoille aiheutuvia meluhaittoja. Yhtenä argumentointikeinona käytetään vastustajan argumentin aliarvioimista ja sen pätevyyden kumoamista osoittamalla se yhteen sopimattomaksi koettujen tosiseikkojen kanssa (Perelman, 1996, s. 31, 43, 158).

YVA-raportissa melusta katsotaan aiheutuvan haittaa vain kaivoksen lähi-alueelle. Äkäslompolon kyläyhdistys haluaa kuitenkin lausua, että asia on desibelejä monimutkaisempi. Äkäslompolon menestys luontomatkailukohteena perustuu erämaiseen ympäristöön, jossa äänimaisemalla on tärkeä osa. Tällä hetkellä Äkäslompolon kylällä ja lähimaastoissa retkeilevä kuulee erilaisten väliaikaisten pisteäänien (esim. linnunlaulu, koiran haukunta, Konijänkän aasin kiljunta, moottorisaha, liikenne) välissä hiljaisuuden. Jos hiljaisuuden tilalle taustäänimaisemaksi tulee kaivosääniä, vaikka hiljaisiakin, muutos on matkailun ja yleisen viihtyisyyden kannalta merkittävä. (Yhdistys1)

Toteamalla eläinten ääntelyn ja satunnaisten liikenteen äänien olevan nykyisin merkittävimpiä äänten aiheuttajia lausunnonantaja pyrkii luodun mielikuvan avulla havainnollistamaan kuulijajaisölleensä ympäristössä vallitsevaa hiljaisuutta. Argumentin taustalla on todellisuuden rakenteeseen perustuvan syy-seuraussuhteen osoittaminen (ks. Perelman, 1996, s. 60): kaivostoiminnan aloittaminen tulee vaikuttamaan laajalla alueella häiritsevästi niin matkailijoiden kuin asukkaidenkin kokemaan hiljaisuuden äänimaisemaan.

Myös tosiasian kumoamista vetoamalla toiseen tosiasiaan hyödynnetään vertailtaessa kaivostoiminnasta aiheutuvia myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että kaivoshankkeella on kielteisiä vaikutuksia matkailulle. Sen sijaan positiivisista vaikutuksista ei ole näyttöä. On vain konsultti- ja kaivosyhtiöiden oletuksia ja arvauksia. (Yhdistys1)

YVA-selvityksessä mainitut kaivosteollisuuden alueelle tuomat myönteiset vaikutukset kumotaan vetoamalla faktatietojen puutteeseen. Samassa yhtey-

dessä korostetaan, että matkailulle koituvista kielteisistä vaikutuksista puolestaan on tutkimustuloksiin perustuvaa tietoa. Viittaamalla tutkimuksiin ja vertaamalla niitä konsultti- ja kaivosyhtiöiden lausuntoihin lausunnonantaja implisiittisesti toteaa, että niin sanottujen puolueettomien tahojen tekemät tutkimukset ovat konsulttiyhtiöiden tekemiä tutkimuksia luotettavampia.

Melu- ja pölyvaikutusten lisäksi yleisölle kerrotaan kaivostoiminnan kielteisistä vaikutuksista maisemaan. Ylläksen matkailuyhdistyksen lausunnonssa käytetään havainnekuvia retorisenä tehokeinona havainnollistamaan avolouhoksen vaikutuksia matkailukeskuksen maisemaan.

Kolarissa suunnitellun kaivoksen etäisyys Ylläkseltä on vain noin 8 kilometriä. Kuten YVA-selostuksessa todetaan, avolouhos tulee näkymään Yllästunturin huipulle ja sen länsirinteille. Melu, pöly ja liikennevaikutukset tulevat väistämättä ulottumaan matkailukeskukseen saakka jollain tasolla. Havainnekuvat: kesä- ja talvinäkymät hiihtokeskuksen rinteiltä. (Yhdistys2)

Kuvien avulla lausunnonantaja luo suunnitellulle kaivokselle läsnäoloa yleisön tietoisuudessa. Kuvat voidaan tulkita pyrkimykseksi vaikuttaa yleisön aisteihin ja tunteisiin (ks. Perelman, 1996, s. 43, 122, 124). Kaivosalueen sijoittamisella kuviin pyritään luomaan katsojalle visiota siitä, miten kaivostoiminnan käynnistäminen vaikuttaisi maisemaan eri vuodenaikoina.

Matkailijoiden mielikuviin ja kokemuksiin pohjaavien argumenttien lisäksi matkailun näkökulmasta tapahtuvassa argumentoinnissa korostuu edellä jo mainittu talouden retoriikka. Matkailun myönteisten aluetalousvaikutusten keskeisinä argumentointikeinoina käytetään alan pidemmän aikavälin tuotavuuteen ja kasvuun perustuvia tunnuslukuja ja laskelmia. Matkailun kasvunusteesiin viitataan globaalilla, valtakunnallisella ja paikallisella tasolla.

Gloobalin kansainvälisen matkailun ennustetaan kasvavan seuraavan 10 vuoden aikana yli 50 prosenttia. Suomella on matkailun kasvulle erinomaiset edellytykset ja Suomi on matkailumaana kovassa nosteessa. Tunturi-Lapissa kansainvälinen matkailu on kolminkertaistunut vuosina 2000–2012 keskimääräisen vuosikasvun ollessa noin 11 prosenttia. (Yhdistys2)

Argumentointi lähtee liikkeelle yleisesti hyväksyttävissä olevasta tosiseikasta eli matkailun kuulumisesta tulevaisuuden potentiaaliin kasvualoihin Suomessa ja maailmalla. Näistä lähtökohdista ohjataan yleisöä vakuuttamaan johtopäätöksestä, että mikäli olosuhteet pysyisivät nykyisen kaltaisina, matkailun kehitys jatkuisi nousujohteisena todennäköisesti myös tulevaisuudessa ja myös Tunturi-Lapissa. Esitettyjen kasvunäkymien pelätään vaarantu-

van, jos Hannukaisen kaivostoiminta käynnistetään. Kielteisten vaikutusten todennäköisyyttä argumentoidaan esimerkiksi DILACOMI-tutkimushankkeessa tuotetulla tiedolla.

Vaikutukset matkailijoiden käsityksiin ja matkailuelinkeinoon on YVAssa vedetty lyhyesti yhteen yhdellä sivulla (sivu 619) ja viitattu Metlan DILACOMI-tutkimukseen (Liite 41). Kyseinen tutkimus, joka nimenomaan kohdistui matkailijoihin paljastaakin, että lähes 80 % Ylläksen matkailijoista pitää Hannukaisen kaivoshanketta varsin negatiivisena Ylläksen alueen kiinnostavuuden kannalta. (Yhdistys2)

Lausunnonantajien taustalla vaikuttavat arvot näkyvät myös heidän suhtautumisessaan matkailuun. Tärkeimpiä arvoja, joihin matkailutoimijat lausunnoissaan nojasivat ja joiden kautta he näkemyksiään argumentoivat, olivat aika ennakkoidusti luonto- ja talousarvot. Myös matkailulle koituvat vaikutukset kytkeytyivät tiiviisti luontoon ja talouteen. Kaivoksen tulon alueelle pelätään vaikuttavan ratkaisevasti matkailijoiden mielikuviin luontomatkailukohteeksi mielletystä Ylläksestä. Eri matkailutoimijoiden yhteisenä huolena on, että kaivoksen tuomien kielteisten ympäristövaikutusten lisäksi ja niiden seurauksena alueen matkailijamäärät vähenisivät tulevaisuudessa merkittävästi, ja matkailuelinkeinon asema heikkenisi selvästi.

YHTEENVETO

Tutkimukseni ensisijaisena tarkoituksena oli selvittää, millaisia retoriikan ja argumentoinnin keinoja matkailutoimijat käyttävät lausunnoissaan pyrkiesään vaikuttamaan kaivostoimintaa koskevaan poliittiseen päätöksentekoon. Päättökysymykseeni hain vastauksia seuraavien osakysymysten avulla: millaisiin arvoihin Ylläksen alueen matkailutoimijat nojaavat retorisisa argumentoinnissaan ja millaisia vaikutuksia he esittävät kaivostoiminnan käynnistämällä olevan matkailun toimintaympäristölle ja aluekehitykselle Ylläksellä?

Analysoimani lausunnot ovat luonteeltaan kantaottavia eli argumentoivia. Tyyliiltään ne ovat hyvinkin erilaisia. Kuntapuolen ja organisaatioiden lausunnoissa näkyy pyrkimys näkemysten melko neutraaliin esittämiseen. Yhdistysten lausunnoissa käytetyt retoriset keinot ja argumentit heijastavat niiden taustalla vaikuttavia asenteita.

Kaivosten toimintaan liittyvissä keskusteluissa nousevat keskiöön lähes välttämättä ympäristökysymykset ja raha. Luontoon, talouteen ja matkailuun

kohdistuvat vaikutukset ovat tärkeimmät argumentit otettaessa kantaa kaivostoiminnan aloittamiseen. Kaivostoimintaa vastustavien tahojen argumentoinnissa kaivos nähdään luonnonympäristön puhtautta uhkaavana ja muiden elinkeinojen toimintamahdollisuuksia heikentävänä toimijana. YVA-selvityksen hyväksymistä vastustavissa lausunnoissa kaivostoiminnan käynnistämisen katsotaan aiheuttavan eritasoisia tulonmenetyksiä niin kunnalle, alueen yrittäjille kuin asukkaillekin. Kaivoshankkeen käynnistämistä kannattavien osapuolten lausunnoissa pääargumenttina ovat kaivoksen mukanaan tuomat myönteiset aluetalousvaikutukset, kuten uudet työpaikat ja verotulot. Vasta-argumenttina ympäristövaikutuksiin liittyville uhkakuville todetaan, että huolellisesti suunnittelemalla voidaan mahdolliset ongelmat eliminoida etukäteen.

Aineistonani toimineissa kahdeksassa launnossa näkemykset YVA-selvityksen riittävydestä ja kaivostoiminnan käynnistämisestä jakautuvat taisesti puolesta ja vastaan. Hankkeen kannattajat näkevät kaivoksen tulon alueelle myönteisenä mahdollisuutena. Vastustajat puolestaan näkevät sen uhkakuvana, joka on vaaraksi ympäristölle ja muiden elinkeinojen, kuten matkailun, tulevaisuudelle. Kaivostoimintaan kielteisesti suhtautuvat viittasivat lausunnoissaan usein Talvivaaraan varoittavana esimerkkinä. Talvivaaran vaiheista on vuosien varrella uutisoitu runsaasti, ja aihe on siten suurelle yleisölle tuttu. Median välittämä tieto vaikuttaa osaltaan siihen, mistä näkökulmasta ihmiset tarkastelevat asioita.

Lapin arktisen strategian ja vision yhtenä keskeisenä tavoitteena on arktisten mahdollisuuksien liiketaloudellinen hyödyntäminen kestävän kehityksen mukaisesti, mihin Lapin arktisen erikoistumisen ohjelmassa viitataan ilmaisulla ”Lappi kasvaa luonnostaan” (Heikka ym., 2013, s. 34). Miten kaksi toimialaa, jotka liiketoiminnassaan hyödyntävät samaa toimintaympäristöä aivan eri tavoin, onnistuisivat tulevaisuudessa löytämään molempia osapuolia hyödyttävän ja alueen yleistä hyvinvointia lisäävän toimintalinjan? Miten kaivostoiminta ja matkailu onnistuvat hallitsemaan omista toimistaan koituvaa ympäristökuormitusta? Herkkä ja hitaasti uusiutuva luonto pakottaa meitä kauaskantoisempaan toimintojen ja niiden vaikutusten tarkasteleluun. Asioiden yksipuolinen tarkastelu ja tinkimätön omista näkemyksistään kiinnipitäminen toimivat yleensä tehokkaina kehityksen jarruina. Suomen arktisessa strategiassa (Valtioneuvoston kanslia, 2013, s. 31) linjataan alueen tasapainoisen kehittymisen edellyttävän eri alojen kestäväää rinnakkaiseloa ja ympäristö- ja sosiaalisten vaikutusten hyvää hallintaa.

Muutokset maankäytössä vaikuttavat väistämättä aina jollain tavoin alueen eri toimijoihin. Aluekehittämisen perusajatuksena on turvata kaikille hyvät

toimintaedellytykset, mikä edellyttää avointa ja aktiivista vuorovaikutusta eri osapuolten välillä. Myös Suomen ympäristölainsäädäntö edellyttää aktiivista vuorovaikutusta viranomaisten, kaivostoiminnanharjoittajan ja yleisön kesken. Kuulemalla aidosti eri toimijoita ja yleisöä saavutetaan todennäköisemmin kaivoshankkeille paikallinen hyväksyntä. (Ks. Kokko ym., 2013, s. 18, 20.)

Perelmanin esittämistä argumentaatiotekniikoista tutkimissani lausunnoissa käytettiin eniten todellisuuden rakenteeseen nojaavia ja todellisuutta luovia argumentteja. Sanomansa vahvistamiseksi lausunnonantajat käyttivät runsaasti erilaisia retoriikan keinoja. Yleisimpiä niistä olivat ulkopuoliseen asiantuntijuuteen tukeutuminen, faktatietojen esittäminen numeroina, yhteisiin arvoihin viittaaminen ja esimerkkien käyttäminen. Koska lausuntojen pääasiallisena kohdeyleisönä ovat päättäjät, argumentoinnissa vedotaan enemmän järkeen kuin tunteisiin.

Katson päässeeni retorisisella analyysillä kiinni sekä lausuntojen sisältöön että lausumien taustalla oleviin näkemyksiin ja käytettyjen vakuuttamisen keinoihin. Tulokset antavat yleiskuvan lausunnoissa esiintyvistä retoriikasta, argumenteista ja argumentoinnin keinoista. Tarkempi analyysi olisi edellyttänyt vähäisempää lausuntojen tai tarkasteltavien keinojen määrää. Toteutin tutkimuksen eettisesti kestäviä ja hyviä tieteellisiä käytäntöjä noudattaen. Tulosten luotettavuuden ja uskottavuuden takaamiseksi olen pyrkinyt kuvaamaan sekä aineistoani että tekemiäni valintoja ja tulkintoja mahdollisimman tarkoin.

Eri osapuolten argumentaatioissa tuli esiin tärkeitä näkökulmia, jotka tulisi ottaa huomioon matkailualueiden läheisyyteen sijoittuvissa kaivoshankkeissa – niitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa ja alueille laadittavissa matkailustrategioissa. Erityisesti kuntapuolen lausunnoissa painotettiin eri toimijoiden välisen jatkuvan vuorovaikutuksen tärkeyttä, jotta kaivostoiminnasta matkailulle mahdollisesti aiheutuvat haitat voitaisiin minimoida. Tulosten osoittamia eri osapuolten perusteltuja näkökulmia voidaan hyödyntää toimijoiden välisissä neuvotteluissa; ne voivat auttaa osapuolia pääsemään tyydyttävään yhteisymmärrykseen alueen tulevaisuutta koskevista suuntaviivoista. Tutkimustietoa voidaan hyödyntää myös yleisissä arvokeskusteluissa, joiden kohteena ovat aluetaloudelliset vaikutukset ja luontoarvot. Jatkossa olisi mahdollista tutkia, miten Ylläksen alueen matkailutoimijat kokevat YVA-selvitykseen antamiensa lausuntojen vaikuttaneen kaivoshankkeen etenemistä koskevaan päätöksentekoon. Kiinnostavaa olisi myös tutkia, mitä muita osallistamisen ja vaikuttamisen keinoja Hannukaisen kaivoshankkeen yhteydessä on myöhemmin sovellettu.